

چالش‌ها و راهکارهای حمایت کیفری از آفریده‌های فکری و هنری مُد (مطالعه تطبیقی نظام‌های حقوقی ایران، فرانسه و آمریکا)

● سکینه عالیخانی^۱، سعید حبیبی^۲، حسن عالی‌پور^۳، محمدرضا الهی‌منش^۴

چکیده

آفریده‌های فکری مد یا عنصر حیاتی صنعت مد از ارزش اقتصادی هنگفتی برخوردارند. چون رویکرد اصلی حمایت کیفری ارزش‌گرایی است، تلقی مد به‌عنوان ارزش موضوع حمایت کیفری در نظام کیفری ایران با چالش‌هایی در زمینه جرم‌انگاری و تعیین ضمانت اجرا روبه‌روست که این پرسش را طرح کرده: موازین جرم‌انگاری، مبانی، معیارها و مصادیق و تناسب ضمانت اجراها چقدر مورد توجه قانون‌گذار بوده است؟ این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با بررسی منابع کتابخانه‌ای، و در بخش تطبیقی با استفاده از منابع اینترنتی معتبر در قالب کتب، مقالات و متون قانونی حقوق مالکیت فکری مرتبط با حمایت از آثار فکری-هنری مد به ارزیابی میزان رعایت موازین جرم‌انگاری، مبانی و معیارها و مصادیق در نظام‌های حقوقی ایران، فرانسه و آمریکا پرداخته است. مطالعه حمایت‌های حقوق مالکیت فکری متناظر با آفریده‌های فکری یا طرح‌های مد در نظام حقوقی ایران، فرانسه و آمریکا نشان می‌دهد اگرچه، برای مد، نظام حمایتی کلی زیر عنوان‌هایی که مستقیماً درباره مد نیستند وجود دارد، اما تصریح جایگاه این آثار در قانون، جرم‌انگاری رفتارهای ضرری اصلی، بازتولید و صور پخش مغفول مانده است. نتیجه پژوهش نشان می‌دهد حمایت کیفری از آثار فکری-هنری مد در نظام‌های فرانسه و بعضاً آمریکا بر موازین جرم‌انگاری مبتنی بوده و در تعیین ضمانت اجراها به ماهیت نوآورانه، هنری و اقتصادی آفریده‌های فکری مد توجه شده؛ اما، در ایران، نابسندگی رعایت موازین جرم‌انگاری رفتارهای نقض حق و عدم تناسب و نابسندگی ضمانت اجراهای موجود از چالش‌های عمده حمایت کیفری به شمار می‌آیند.

واژگان کلیدی

آفریده‌های فکری مد، مالکیت فکری، بازتولید، ضمانت اجرا، جرم‌انگاری.

مقدمه

صنعت مد^۱ از صنایع نخست در رشد و توسعه اقتصادی است. حجم سرمایه در گردش، نرخ رشد سالیانه صنعت، نیروی انسانی، سرانه هزینه تولید یا مصرف، میزان حضور شرکت‌های دولتی و خصوصی در نمایشگاه‌ها، همگی، حکایت از قدرت عظیم اقتصادی صنعت مد دارند. مثلاً، درباره بازارهای خارجی، تحلیلگران مؤسسه گلدمن ساچس^۲ برآورد می‌کنند که صنعت مد در جهان سالانه ۷ درصد رشد اقتصادی دارد؛ یعنی، بیش از دو برابر نرخ تولید ناخالص کشورهای توسعه‌یافته، صنعت پوشاک بزرگ‌ترین کارفرمای صنعتی در جهان محسوب می‌شود (یاقوتی، موسوی لرو و فریود، ۱۳۹۸: ۶۷).

آفریده‌های فکری یا طرح‌های مد، به‌عنوان هسته اصلی این صنعت، آثاری فکری-هنری هستند که، علاوه بر ارزش فرهنگی و اجتماعی، از ارزش اقتصادی و درآمدزایی سرشاری برخوردارند و سهم بسزایی در اقتصاد خلاق دارند. اقتصاد خلاق مفهومی در حال تکامل مبتنی بر دارایی‌های خلاق است که می‌تواند موجد رشد و توسعه اقتصادی و مشتمل بر هنر به‌عنوان یکی از ۱۵ شاخه صنعت خلاق باشد (میردیان پیردوستی، فرج الهی و برومندی، ۱۳۹۵: ۵). امروزه، اقتصاد هنرابعادی چشمگیر و گاه شگفت‌انگیز یافته است تا جایی که، علاوه بر اقتصاد هنر، می‌توان از «اقتصاد هنری» نیز یاد کرد که محرک اصلی آن فعالیت‌ها و برنامه‌ها و آثار هنری‌اند (کاظمی، ۱۳۸۶: ۱۱۳). بنابراین، رشد نوآوری، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های رشد و توسعه اقتصادی جوامع و نیز حمایت از آفریده‌های فکری مد، به‌عنوان آثار نوآورانه هنری، در راستای رشد اقتصاد خلاق ضرورت برخورداری از نظام حمایتی قانونی را برجسته می‌کنند؛ نظامی بر پایه حقوق هنر که یک سران به حقوق مادی و معنوی ناشی از آثار هنری یا همان مالکیت مادی و معنوی برمی‌گردد (آگاه، ۱۳۹۶: ۱۲).

همواره، نوآوری در سایه سرمایه‌های مادی و معنوی میسر بوده و آفرینندگان این آثار هنری نیازمند بازگشت سرمایه‌های مادی و منافع حاصل برای بقا و نوآوری‌های بعدی بوده‌اند؛ سرمایه‌هایی که، در سایه نبود حمایت قانونی کافی، نصیب کپی‌کاران و جاعلان رنج‌نابرده‌ای می‌شوند که با ارتکاب جرم مالکیت فکری^۳ نه تنها سرمایه‌های آفرینندگان طرح‌های هنری اصیل را به تاراج می‌برند، که تندرستی و ایمنی و حتی جان مشتریان را نیز به خطر می‌اندازند. ماهیت رفتارهای ناقض این حقوق به‌گونه‌ای است که، علاوه بر ضداخلاقی و زیان‌بار بودن، در سایه ارتکاب جرائم دیگر مانند استثمار نیروی کار،

1. Fashion Industry

2. Golden Sachs

3. Intellectual Property Crime (IPC)

مخصوصاً کودکان کار، به نتیجه می‌رسند و با درآمد سرشار حاصل موتور محرکه ارتکاب دیگر جرائم مهم خواهند بود.

نقض حقوق آثار فکری - هنری از دست رفتن فرصت‌های مشروع و قانونی مانند نابودی مؤسسات تولیدی نوپا، کم‌توان‌سازی مؤسسات تولیدی فعال و پابرجا و در سطح کلان آسیب به تولید ملی، نابودی مشاغل و فرصت‌های شغلی و آسیب‌های ناشی از فقر، کاهش درآمدهای دولت با فرار مالیاتی و... را در پی دارد.

حال، پرسش این است که حمایت‌کیفری از آفریده‌های فکری مد با رعایت موازین جرم‌انگاری تا چه حد توجه قانون‌گذار را معطوف خود کرده و ضمانت اجراهای کیفری تا چه اندازه کافی و متناسب با جرائم ارتكابی بوده است؟ بنابراین، با رویکردی تطبیقی، بخش نخست پژوهش پیش رو به‌اجمال به مفهوم، اهمیت و نیز جایگاه این آثار در قوانین مرتبط می‌پردازد. در بخش دوم، چالش‌های حمایت‌کیفری در زمینه جرم‌انگاری و ضمانت اجراها بررسی می‌شوند و در بخش سوم راهکارهایی در هر دو زمینه ارائه می‌شوند.

پیشینه پژوهش

روح‌الامینی (۱۳۹۳)، برخلاف پژوهش پیش رو، حقوق مالکیت فکری را نظامی مناسب برای حمایت از مد می‌داند. فخاری (۱۳۹۴)، با بررسی حمایت از طرح‌های مد در حقوق ایران و آمریکا و فرانسه، برقراری نظام حمایتی خاص را ضروری دانسته؛ این در حالی است که پژوهش پیش رو قائل به چنین نظام حمایتی خاصی نیست. آثار فکری - هنری نوآوری‌های فکری هستند که در نظام حقوق مالکیت فکری قرار دارند و قوانین این حوزه بر آن‌ها حاکم‌اند. بنابراین، بازنگری نظام حقوق مالکیت فکری موجود برای حمایت از این آثار هنری کافی است. جعفری (۱۳۹۴)، با تحلیل اقتصادی حمایت از این آثار فکری - هنری، لزوم توازن میان حمایت‌های موجود در حقوق آمریکا و ارجحیت قانون ۱۳۴۸ از آثار یادشده در حقوق داخلی را بدون هیچ بازنگری نتیجه‌گیری می‌کند. این در حالی است که، با توجه به رویکرد اقتصاد هنر و ارزش اقتصادی این پدیده‌ها، پژوهش پیش رو بازنگری در قانون ۱۳۴۸ را برای حمایت از آثار فکری - هنری به‌عنوان یکی از موضوعات اقتصاد خلاق و منافع دارندگان آن پیشنهاد می‌کند. حبیبی و فخاری (۱۳۹۵) نظام سنتی حقوق مالکیت فکری را برای حمایت از این آثار کافی ندانسته و قائل به نظام حمایتی خاص شدند. شبیری زنجانی و مهدویان (۱۳۹۵) به این نتیجه رسیدند که حقوق مالکیت فکری سنتی حمایت مناسبی از این آثار هنری ندارد و باید قوانین مربوط به طراحی مد و لباس اصلاح و روزآمد شوند. رویکرد پژوهش پیش رو نیز بر روزرسانی حقوق مالکیت فکری مبتنی است؛ با این تفاوت که راهکارهای اصلاحی در

حقوق مالکیت سنتی را برای ایجاد تناسب با ماهیت آفریده‌های فکری مد به‌عنوان آثار هنری با ارزش اقتصادی هنگفت در دو زمینه جرم‌انگاری و ضمانت اجرا ارائه می‌کند.

روش پژوهش

پژوهش پیش رو به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده و داده‌ها با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و در حوزه تطبیقی با مراجعه به منابع اینترنتی و ترجمه مقالات گردآوری شده‌اند. در این پژوهش برآنیم تا، با نیازسنجی داخلی و بهره‌گیری از دهه‌ها تجارب نظام‌های حقوقی پیش‌رو در این عرصه و بومی‌سازی و پیشنهاد راهکارهای حمایتی مؤثر، پاسخی مناسب به نیاز آفرینندگان این آثار فکری - هنری به حمایت از آفریده‌هایشان در برابر سرقت هنری، جعل و چالش‌های موجود بیابیم.

یافته‌های پژوهش

شناخت ارزش مورد حمایت

حمایت مناسب و کافی از آفریده‌های فکری مد مستلزم شناخت ارزش این آثار فکری - هنری است. در این بخش به تعریف، اهمیت اقتصادی و جایگاه این آثار در حقوق مالکیت فکری خواهیم پرداخت.

۱. مد و آفریده‌های فکری مد

مد^۱ جلوه‌ای از دگرگونی است. این واژه از زبان فرانسه گرفته شده و به معنای روشی است که، طبق ذوق و سلیقه اهل زمان، طرز زندگی و لباس پوشیدن را تنظیم می‌کند (روح الامینی، ۱۳۹۳: ۹). اگرچه، مد، کمابیش، ناظر بر تمامی ابعاد زندگی بشری است، اما، رویکرد نوشتار پیش رو بر پوشاک و اکسسوری متمرکز است. در این مفهوم، مد «ابزاری فرعی برای بیان هویت فردی شخص و عموماً، به‌عنوان تولید فصلی، شکلی از بیان خلاقانه و یک وسیله قوی ارتباطی میان پدیدآورنده و مصرف‌کننده است که در قالب فتاوری هم‌زمان به‌عنوان پیام و رسانه عمل می‌کند» (فخاری، ۱۳۹۴: ۱۳-۱۴). به دیگر سخن، مد نه تنها برای آفریننده آن، بلکه برای پوشنده آن رسانه ارتباطی نیرومند است (Harchuck, 2016: 78-79). آفریده‌های فکری مد، به‌عنوان خلاقیت‌های فکری آفرینندگان این آثار، عناصری اند که مد منتج و مبتنی بر آن‌هاست.

۲. اهمیت اقتصادی صنعت مد

آفریده‌های فکری مد آثار نوآورانه هنری با ارزش اقتصادی هنگفت هستند که آن را به هنر-صنعت بدل کرده‌اند، صنعتش را در شمار ثروت‌آفرین‌ترین صنایع آورده‌اند، و با به نمایش گذاردن بازاری بزرگ، درآمدی سالانه حدود یک تریلیون دلار، یعنی ۴ درصد تولید ناخالص داخلی جهانی^۱، دارند. با درهم‌تنیدگی بسیار این صنعت و بازارهای جهانی، تعجبی ندارد که همواره حقوق، به‌ویژه حقوق مالکیت فکری، بیش‌ازپیش موضوع بحث‌برانگیز در جهان باشد. صنعت مد نه تنها به‌عنوان بخشی از تولید ناخالص داخلی جهانی دارای اهمیت است، بلکه با برون‌سپاری نیروی کار جهانی ایجاد کرده است (Giles, 2016: 229).

این صنعت، برای حفظ و افزایش سهم بازار، پیوسته نیازمند فکر و ایده‌های نوست. این مسئله به عناصر کلیدی توسعه اقتصادی تبدیل شده است که حکم می‌کند بازار مد تقاضای ابدی دارد. طراحان امروز مد باید، علاوه بر اطلاعات و خلاقیت و ذوق، عوامل زیادی از جمله اقتصاد بین‌الملل، موقعیت متغیر بازار عرضه و تقاضا، و عادت‌های مشتریان را نیز در نظر داشته باشند؛ چراکه امروزه مد از کالای مصرفی به کالای هنری با کارکردهای متفاوت اجتماعی مبدل شده و در دهه‌های اخیر موتور توسعه جهانی بوده است (کوشا و طهوری، ۱۳۹۸: ۱۱). همچنین، سفارش‌دهندگان سنتی، که در قرون گذشته خریداران اصلی آثار هنری و از عوامل مهم در پیش‌برد اقتصاد هنر در تاریخ بوده‌اند، امروزه به لایه‌ها و قشرهای مختلف با پیچیدگی فراوان تبدیل شده‌اند (محمدی، ۱۳۹۴: ۱۴۶).

به‌علاوه، جشنواره، رویدادهای هنری^۲ و... با نمایش محصولات و آفریده‌های فکری مد بازدیدکنندگان فراوان و منافع اقتصادی سرشاری به همراه دارند. هفته مد نیویورک و لندن یکی از بزرگ‌ترین رویدادهای جهانی و از عمده منابع تولید ثروت به شمار می‌آیند. دوره‌های آموزشی این حوزه نیز، علاوه بر ارزآوری، به گردشگری مد به‌عنوان بخشی از «بازاریابی جاویژه»^۳ منتهی شده‌اند (Dikaiaga, 2018: 10, 12).

از سویی، صنایع خلاق به‌صورتی فزاینده جایگاهی مهم در اقتصاد ملی کشورها می‌یابند. بر پایه مطالعات انجام‌شده، نرخ رشد سالانه صنایع فرهنگی دو برابر بخش خدمات و چهار برابر بخش صنایع سنتی است. امروزه، صنعت مد به‌عنوان یکی از صنایع خلاق فرهنگی به تجارتی بزرگ تبدیل شده و براساس پیش‌بینی‌های فعلی، همچنان به رشد سریع خود ادامه خواهد داد. در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی دهه‌های اخیر ایران، صنعت مد به‌عنوان بخشی

1. Global Gross Domestic Product (Gdp)

2. Event

3. Niche Marketing

از صنایع خلاق که می‌تواند رشد پایدار اقتصاد کشور را پشتیبانی کند در دستور کار دولت، نهادهای ارگان‌های ذی‌ربط قرار گرفته است (یاقوتی، موسوی لرو فر بود، ۱۳۹۸: ۶۴).

از سوی دیگر، آفریده‌های فکری مد هسته بنیادین این صنعت، به‌عنوان درگاه رسیدن به سود سرشار و درآمد هنگفت، امروزه به یکی از موضوعات جرائم سازمان یافته و مقوله‌های امنیت اقتصادی تبدیل شده‌اند. اگرچه، با پیدایش تجارت الکترونیک، مدیریت و بازاریابی صنعت مد در حال دگرگونی است (Ledezma, 2017: 72)، اما، دوربین‌های دیجیتال و اینترنت سرقت هنری گسترده این آثار و ورود کالاهای تقلبی به بازار پیش از طرح‌های اصیل را تسهیل کرده‌اند. این امر نه تنها به نوآوران این حوزه آسیب می‌زند، بلکه با نابودی نوآوری ممکن است صنعت مد به کلی از بین برود (Li, 2012: 17-18).

آفریده‌های فکری مد برآیند سرمایه‌های سرشار مادی و معنوی آفرینندگان این حوزه و پاسخی به نیاز روزافزون جوامع به نوآوری و تنوع‌اند. از این رو، برگشت سرمایه و سود حاصل برای بقا و ادامه نوآوری تنها در صورت عرضه این محصولات به‌عنوان کالایی «نو» میسر است. اما، کپی‌کاران، از طریق فتاوری و نیروی کار قاچاق و ارزان و مواد اولیه بی‌کیفیت و ارزان، کپی‌ها را پیش از آثار اصیل و ارزان روانه بازار کرده، درآمدهای بادآورده هنگفتی کسب می‌کنند. این امر به طراحان، سرمایه‌گذاران و فعالان تولید و جامعه آسیب می‌زند و با اقدامات تبهکارانه سازمان یافته برای بازتولید، جعل و کسب سود جرمی مانند مواد مخدر و تأمین مالی تروریسم را در پی دارد.

۳. جایگاه آفریده‌های فکری مد در حقوق مالکیت فکری

یکی از موضوعاتی که با رشد صنعت و پیشرفت ابعاد حقوق مالکیت فکری وارد ادبیات حقوقی کشورها شده بحث مد است (حبیبی و فخاری، ۱۳۹۵: ۳۸). در حالی که روزگاری نقش و هدف حقوق مالکیت فکری حمایت از نوآوری‌های فکری و معیشت متخصصان آفریننده و نوآور بود (Merges, 2011: 196-197) و این امر به ویژگی دوچهره بودن اقتصاد هنر اشاره دارد که در یک سو، دنیایی مجلل و هنرمندانی با ثروت بی‌کران و در سوی دیگر، اکثریت هنرمندانی با دغدغه تأمین معاش قرار گرفته‌اند (افتخاری، ۱۳۹۸: ۲۲۴). اما، اکنون، ارزش اقتصادی سرشار این آفریده‌ها جزء لاینفک حمایت از حقوق مالکیت فکری آن‌هاست که باید به‌عنوان هسته صنعتی مولتی بلیون دلاری بر اساس ارزش اقتصادی و حقوقی حمایت شود (Li, 2012: 15-17). چون، هنر نیز مانند سایر پدیده‌ها در ظرف حقوق قرار گرفته و موازین حقوقی بر آن حاکم می‌شود (آگاه، ۱۳۹۶: ۱۱).

۳-۱. آفریده‌های فکری مد و حقوق مالکیت ادبی و هنری (کپی‌رایت): مهم‌ترین ابزار رشد نوآوری‌های هنری در جامعه حمایت از منافع نوآوران است. هنر برابند نبوغ و قریحه شخصی و فاقد ضوابط و دستورات عمل مشخص و محصول کار فردی است و حتی در هنرهای گروهی در پی اجرای یک ذهن خاص‌اند (آگاه، ۱۳۹۶: ۱۷). دست‌یابی صاحبان دارایی‌های فکری به منافع اقتصادی به تلاش و مهارت خود آن‌ها در سطح خرد و به وجود فضا و محیط کلان حامی حقوق مالکیت فکری بستگی دارد (رفیعی‌آثانی، کاکائی و فیاضی، ۱۳۹۳: ۵۲). از این رو، برابر ماده ۲-112-L، قانون مالکیت فکری ۱۹۹۲ فرانسه، صنایع فصلی پوشاک و زیورآلات بخشی از آفرینش‌های فکری محسوب شده‌اند و دیگر، هیچ‌گونه شکی در لزوم حمایت از این آثار وفق نظام حق مؤلف باقی نمی‌ماند (روح‌الامینی، ۱۳۹۳: ۱۴۱).

در ایالات متحده، با توجه به نظریه شیء سودمند^۱، آفریده‌های فکری مد کالاهای سودمندند و نه آثار فکری-هنری؛ تحت حمایت کپی‌رایت نیستند؛ و همچنان برای داشتن حمایت‌های هرکدام از نظام‌های حقوقی ناگزیر از برآوردن شرط‌هایی هستند که سال‌هاست مانع رسیدن طراحان صنعت مد به حمایتی شده‌اند که برای آن مبارزه می‌کنند (West, 2011: 65).

در حقوق ایران، ماده ۱ قانون ۱۳۴۸ هنرمند را «پدیدآورنده»، و آنچه از راه دانش یا هنر یا ابتکار او پدید می‌آید، بدون در نظر گرفتن روشی که در ایجاد آن به کار رفته، «اثر» می‌داند.^۲ برابر بند ۵ ماده ۲ طرح‌ها جزء آثار هنری و بالتبع، آفریده‌های فکری مد با احراز شرایط قانونی موضوع حمایت نه‌چندان کافی این قانون هستند. البته، با تصویب قانون سامان‌دهی ۱۳۸۷ و ضابطه ماده ۴ این قانون، یعنی ابتدای طرح‌های مذکور بر فرهنگ ایرانی-اسلامی، برخورداری این آثار از حمایت حقوق مالکیت فکری با چالش‌هایی روبه‌رو شد.

۳-۲. آفریده‌های فکری مد و حقوق مالکیت صنعتی

آفریده‌های فکری مد آثار فکری-هنری هستند که با حصول شرایطی می‌توانند تحت حمایت علائم تجاری و طرح‌های صنعتی قرار گیرند. ماده ۲ و 1-711-L قانون مالکیت فکری فرانسه علائم تجاری را هر کلمه، شکل و یا نام و ترکیبی از این‌ها می‌داند که خاصیت تمایزبخشی داشته باشد. قانون ۱۹۴۶ (لنهام) آمریکا علامت تجاری را هر کلمه، نام و... می‌داند که برای شناساندن و نشان دادن خاستگاه کالاها به کار برده می‌شود (Smith & Parr, 2005: 37-38). در قوانین داخلی، ماده ۳۰ قانون ۱۳۸۶ علامت تجاری را هر نشان قابل‌رؤیتی می‌داند که

1. Useful Article

۲. همچنین، مطابق بندهای ۱، ۵، ۹ و ۱۲ نیز، عناصری از قبیل طرح، خط‌های تزئینی، هر گونه اثر تزئینی، اثر ابتکاری مربوط به هنرهای دستی، اثر ابتکاری بر پایه فرهنگ عامه (فولکلور)، یا هر گونه اثر مبتکرانه دیگر که از ترکیب چند اثر از اثرهای نام‌برده در قانون مذکور باشد از آثار مورد حمایت این قانون هستند.

کالاها یا خدمات اشخاص حقیقی یا حقوقی را از هم متمایز کند.

در نظام‌های حقوقی مذکور، آفریده‌های فکری مد تنها با پیوستن به نشان تجاری می‌توانند مشمول حمایت قانونی مربوطه قرار گیرند. اما، این حمایت‌ها به علامت تجاری و نه خود آفریده فکری مد تعلق می‌گیرند. به‌طور کلی، علامت تجاری بیشتر اوقات نام برند^۱ یا لوگوست و قانون از علامت تجاری یوشاک و اکسسوری‌های آراسته به برجسب حمایت می‌کند. مثلاً، کیف لوئی ویتون^۲ با لوگوی «LV» مشهور

(Wade, 2011: 344). به‌علاوه، ماهیت این آثار فکری - هنری ایجاب می‌کند به محض خلق اثر حمایت قانونی به آن تعلق گیرد. اما، تشریفات قانونی پیوستن به علامت، لوگو، نام و... ثبت شده هزینه‌بر و زمان‌بر هستند.

برخی آثار فکری - هنری یادشده برابر ماده ۱-511-L قانون مالکیت فکری فرانسه، که مقرر داشته ظاهر محصول یا بخشی از آن تحت عنوان طرح یا مدل می‌تواند مورد حمایت قرار گیرد، و نیز طرح‌های صنعتی علاوه بر بُعد صنعتی از بُعد هنری نیز برخوردارند (قبولی درافشان و محسنی، ۱۳۸۹: ۲۶، ۳۰) و مورد حمایت این رژیم هستند. ایالات متحده نیز به برخی آفریده‌های فکری مد طرح صنعتی اعطا می‌کند که دربردارنده دشواری‌های عملی صرف زمان طولانی و هزینه هستند و شمار فراوانی از طرح‌های نوآورانه به‌عنوان طرح صنعتی ثبت نمی‌شوند (Monseau, 2012: 529).

در حقوق داخلی، آفریده‌های فکری مد، بنابر ماده ۲۰ قانون ۱۳۸۶^۳، در صورتی می‌توانند در زمره آثار مورد حمایت این رژیم قرار گیرند که بر پایه صنایع دستی و یا تغییری در یک فرآورده صنعتی یا صنایع دستی باشند. یکی از علل وجود این ماهیت خاص لزوم وجود فرایند صنعتی در راه تبلور طرح بر روی کالا است، به نحوی که اگر این شرط نباشد طرح صنعتی به اثر هنری صرف تبدیل می‌شود (حبیبی و حنیفی، ۱۳۹۱: ۲۸، ۳۰). از آنجاکه آثار هنری یادشده اقتضای حمایت به محض آفرینش را دارند و بلافاصله پس از آفرینش در قالب محصول و با دوره حیات کوتاه نمایش داده و عرضه می‌شوند، تشریفات ثبت طرح صنعتی در این نظام‌ها چندان با آن‌ها منطبق نیستند.

۱. در فرهنگ واژگان امریکایی آکسفورد (Oxford American Dictionary)، «برند» ترکیبی از خوش‌نامی‌های ملموس و غیرملموس است که اگر به‌درستی مدیریت شود تأثیرگذار و ارزش‌آفرین است. «ارزش» تفسیرهای متفاوتی دارد: از چشم‌انداز بازاریابی و فروش یا مشتری تعهد و تسلیمی از تجربه است؛ از چشم‌انداز تجارت، تأمین درآمدهای آتی است؛ و از دیدگاه قانونی، تکه‌ای جداگانه از مالکیت فکری است (Adler, ۲۰۱۳: ۲۱).

2. Louis Vuitton

۳. هر گونه ترکیب خطوط یا رنگ‌ها و هر گونه شکل سه‌بعدی با خطوط، رنگ‌ها و یا بدون آن، به‌گونه‌ای که ترکیب یا شکل فرآورده صنعتی یا محصولی از صنایع دستی را تغییر دهد طرح صنعتی است. در یک طرح صنعتی تنها دسترسی به نتیجه فنی بدون تغییر ظاهری مشمول حمایت از این قانون نیست.

چالش‌های حمایت‌کیفری

آفریده‌های فکری مد آثار فکری. هنری هستند که موضوع حقوق مالکیت فکری قرار می‌گیرند. ضمانت اجراهای کیفری پیش‌بینی شده در قوانین مالکیت فکری با محدودیت‌ها و مشکلاتی در زمینه جرم‌انگاری رفتارهای ناقض حق روبه‌روست که تناسب و تکاپوی آن‌ها را به‌عنوان برابند جرم‌انگاری تحت تأثیر قرار داده است.

۱. چالش‌های مرتبط با جرم‌انگاری

به‌علت ارزش اقتصادی زیاد آفریده‌های فکری مد، برخی رفتارهای ناقض حقوق آن‌ها را جرم اقتصادی^۱ و تهدیدی برای امنیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی جامعه بشری می‌دانند. از آنجاکه جرم‌انگاری فرایندی است که به‌موجب آن قانون‌گذار، با در نظر گرفتن هنجارها و ارزش‌های اساسی جامعه و با تکیه بر مبانی نظری مورد قبول خود، فعل و ترک فعلی را ممنوع و برای آن ضمانت اجرای کیفری وضع می‌کند (افراسیابی، خوئینی و مجتهد سلیمانی، ۱۳۹۸: ۱-۲)، ناگزیر از بررسی چالش‌های موجود در مبانی نظری، معیارها و مصادیق جرم‌انگاری رفتارهای ناقض حقوق آفریده‌های فکری مد هستیم.

۱.۱. ابهام در مبانی جرم‌انگاری

یکی از مهم‌ترین چالش‌های حمایت‌کیفری از این آثار فکری. هنری توجه ناکافی به نخستین و اصلی‌ترین رفتارهای ضرری ناقض حق نسبت به آن‌هاست. در دنیای مد «دوم‌شدن» با «نابودشدن» مترادف است؛ از این‌رو، امتیاز نخستین واردشونده به بازار، به‌عنوان امتیاز ذاتی طراحان، دارای اهمیتی حیاتی است. اثر نوآورانه هنگامی ویژگی نوآوری را به‌تمامی برآورده می‌کند که آفریننده‌اش آن را نخستین بار برای کسب انحصار موقتی عرضه می‌کند: Wulf, 2016: (10). بنابراین، عدم تعیین مدت محدود انحصار نظر به حیات کوتاه و چرخه‌ای آفریده‌های فکری مد یکی دیگر از محدودیت‌های این انحصاربخشی برای تأمین برگشت سرمایه و سود در برابر ضررهای ناشی از بازتولید و جعل است.

اصل حاکم بر جرم‌انگاری در بیشتر کشورها اصل ضرر^۲ است. بر اساس این اصل، تنها زمانی جامعه و دولت حق مداخله در امور زندگی و آزادی دیگران را دارند که بخواهند جلو آسیب به دیگران را بگیرند (محبوب محمود علیلو، ۱۳۸۷: ۵۲-۵۳). بنابراین، ویژگی شکننده

۱. در همین زمینه، شورای اروپا نیز، طی توصیه‌نامه ۱۲-۸۱) کمیته وزرای شورای اروپا به دولت‌های عضو در خصوص جرائم اقتصادی (۲۵ ژوئن ۱۹۸۱)، به تبیین مصادیق [جرم اقتصادی] پرداخته است. وفق ضمیمه این رهنمود، جرائم اقتصادی عبارت‌اند از: ... تقلب نسبت به مصرف‌کنندگان (به‌ویژه اظهار کذب و گمراه‌کننده در مورد کالا، جرائم علیه سلامت عمومی، سوءاستفاده از ضعف و بی‌اطلاعی مشتری)، ... (ن.ک: حسنی و مهرا، ۱۳۹۴: ۵۲-۵۳).

2. Harm Principle

این آثار هنری در برابر ضرر و زیان نقض حق این اصل را از اصول بنیادین در جرم‌انگاری این‌گونه رفتارها کرده است. هرچه آفریده فکری یا طرح مد موفق‌تر باشد، حمایت قانونی ناکافی زیان‌بارتر است. تا جایی که موفقیت تضمین‌شده این طرح‌ها موجب می‌شود که آفرینندگانشان اساساً امتیاز نخستین واردشونده^۱ به بازار محصولاتشان را، که در حق انحصاری نسبت به محصولی نو نمایان می‌شود، از دست بدهند (Manfredi, 2012: 122) و چون آفرینندگان آفریده‌های فکری مد نخستین واردشونده معتبر به بخش مربوطه در بازارند (Hill & Jones, 2012: 125)، باید به لحاظ قانونی در مدت معینی از حمایت انحصاری در برابر بازتولید و دیگر رفتارهای نقض حق برخوردار باشند؛ زیرا، فاصله زمانی‌ای وجود دارد که در آن، تقاضای مشتری، نه رقابت، این اجازه را به نخستین واردشونده به بازار می‌دهد که با پوشش هزینه‌ها منافع اقتصادی حاصل در بازار را به دست آورد.

طرح‌های مد از حقوق معنوی برخوردارند. بنابراین، رفتارهای نقض حق زیان‌های معنوی هم در پی دارند که سرانجام موجب ضرر مادی خواهند شد. این ضرر کمتر ملموس، اما به همان اندازه. اگر نه بیشتر. آسیب‌رسان، ضرری اعتباری است که در نتیجه اشباع بازار از بازتولیدهای اغلب با کیفیت پایین و نامرغوب طرح‌های اصیل طراحان ایجاد می‌شود. وقتی برندی در ذهن خریداران با در دسترس بودن و بازار انبوه مترادف می‌شود، ناقوس مرگ برای برند است (Zebro, 2017: 605).

قانون مالکیت فکری فرانسه، با رعایت این اصل، در ماده 3-L335 بازتولید، نمایش یا پخش کارهای فکری در راستای نقض حق دارنده آن را، صرف‌نظر از وسیله ارتکاب، نقض حق و جرم دانسته است؛ زیرا، به محض بازتولید غیرقانونی آفریده‌های فکری مد، پس از رونمایی یا حتی پیش از آن، ضرر محقق می‌شود.

در ایالات متحده، برابر لایحه قانونی IDPPPA^۲ نقض حق زوایای اصیل اثر دارای حق کپی رایت جرم‌انگاری شده است. این جرم زمانی محقق می‌شود که آفریده فکری مد بدون رضایت دارنده بازتولید شود (Daniels, 2012: 145). اما، در حقوق داخلی، این رفتار بنیادین ناقض حق آثار فکری. هنری یادشده، یعنی بازتولید یا تکثیر به‌عنوان یکی از حقوق انحصاری پدیدآورنده و از مهم‌ترین حقوق شناخته‌شده و انحصاری وی (شاگری و جعفرپور، ۱۳۹۹: ۲۶۵)، مغفول مانده که یکی از چالش‌های اساسی به شمار می‌آید.

۲.۱. نسبیّت معیارهای جرم‌انگاری

جرم‌انگاری، نهایت مداخله قوای حاکم در حقوق و آزادی‌های فردی، باید بر پایه معیارهای

1. First-Mover Advantage

2. Innovation Design Protection And Piracy Act

توجیهی مناسبی باشد و اگر در چارچوب معقول و همسو با اعتقادات و ارزش‌های مورد دفاع جامعه بشری باشد، می‌توان عملکرد سیاست جنایی در وضع و تدوین قوانین کیفری در زمینه جرم‌انگاری را موفق ارزیابی کرد (محمدنژاد و تاجیک، ۱۳۹۷: ۱۴۲).

بنابر معیار جرم‌انگاری حداقلی، مداخله دولت و جرم‌انگاری باید به‌عنوان آخرین چاره و در حداقل موارد ضرورت صورت گیرد (غلامی، ۱۳۹۱: ۴۵). طبق اصل ضرر و ضرورت مداخله کیفری، در حمایت از منافع مادی اقتصادی و معنوی آثار فکری - هنری یادشده، ماده ۳۳۵ L3 قانون مالکیت فکری فرانسه به‌صراحت «بازتولید» و «پخش» آثار هنری اصیل را جرم‌انگاری کرده است. در حقوق آمریکا، لایحه مذکور بازتولید و پخش طرح‌های مد را در صورتی که نتیجه آفرینش مستقل نباشد جرم دانسته است (Mackey, 2012: 393).

در قوانین داخلی، عدم جرم‌انگاری بازتولید یا تکثیر این آثار، به‌عنوان حداقل حمایت، یکی از چالش‌های موجود و در دو محور قابل بررسی است. نخست، ضعف قانون در تبیین ماهیت و جایگاه آفریده‌های فکری مد؛ و دوم، برقراری ضابطه ماده ۴ قانون سامان‌دهی مد و لباس به‌طور عام، که بخش کثیری از این آثار هنری را از دایره حمایت موجود خارج می‌کند و گویی رفتارهای مجرمانه ارتكابی نسبت به آن‌ها را مباح می‌کند.

شفافیت یکی دیگر از معیارهای مهم جرم‌انگاری اصل کیفی بودن قانون است. هنجارهایی را می‌توان قانونی تلقی کرد که با صراحت و دقت کافی انشا شده باشند، به‌طوری‌که شهروند بتواند رفتار خود را بر اساس آن قانون تنظیم کند (دل‌ماس - مارتی، ۱۳۹۳: ۱۱۰).

قانون مالکیت فکری فرانسه، با رعایت این معیار، پس از تبیین قانونی آفریده‌های فکری مد، برخلاف قانون‌گذار ایرانی (در بعضی موارد)^۱، به‌روشنی رفتارهای ناقض حق این آثار از جمله کپی، عرضه و... را برشمرده است. در آمریکا، لایحه قانونی مذکور، با تصریح بر رفتار ناقض حقوق این آثار فکری - هنری، بازتولید آن‌ها را در صورتی که اساساً همانند باشد و در غیر موارد آفرینش مستقل جرم‌انگاری کرده است (West, 2011: 66). در حقوق داخلی، رفتارهای ناقض حقوق این آثار فکری - هنری با شفافیت در قانون ۱۳۴۸ بیان نشده‌اند و ماده ۴ قانون سامان‌دهی، به‌عنوان نخستین متن قانونی ضابطه‌گرا در زمینه مد، به طرح‌ها و الگوهای تولیدشده لباس به‌عنوان ارزش مورد حمایت اشاره کرده و بر شفافیت ناکافی افزوده است.

نخست، این ماده «طرح‌ها و الگوهای تولیدشده لباس» را مورد حمایت قوانین ۱۳۴۸ و ۱۳۸۶ دانسته است. این شیوه نگارش یعنی آفریده‌های فکری طرح‌های مد تنها در قالب

۱. ماده ۶۰ قانون ثبت اختراعات، ... نقض حقوق مندرج در این قانون عبارت است از معنای انجام هرگونه فعالیتی در ایران که اشخاصی غیر از مالک حقوق تحت حمایت این قانون و بدون موافقت او انجام می‌دهند.

طبق بند ج ماده ۲۸ همان قانون، مالک طرح صنعتی ثبت‌شده می‌تواند علیه شخصی که بدون موافقت او ... در مرتکب عملی شود که عادتاً موجبات تجاوز آینده را فراهم آورد در دادگاه اقامه دعوی کند.

طرح‌های دوبعدی قابل حمایت‌اند، به‌ویژه آنکه بلافاصله واژه «الگوها» را آورده که اشیایی دوبعدی هستند. بنابراین، ارزش موردحمایت را تصویر آفریده‌های فکری یا طرح‌های مد و نه محصولات و صنایع آفرینشی معرفی می‌کند.

دوم، برای حمایت، ضابطه «ایرانی - اسلامی» پیش‌بینی شده است. ابهام موجود در مفهوم آن موجب تفاسیر سلیقه‌ای و به خطر انداختن عدالت کیفری می‌شود. همان‌طور که بکاریا، بیش از هر چیز، بر ضرورت حفظ وحدت آرا در محاکم قضایی به‌عنوان اصل اساسی و ضامن عدالت کیفری اصرار می‌ورزید، وی نابسامانی و پراکندگی احکام دادگاه‌ها را برانگیخته چند علت می‌داند؛ اختیارات گسترده قضات و اعمال سلیقه آنان و استنباط‌های شخصی فقها (به معنای عام آن)، که در این مورد بکاریا پیشنهاد کرد متونی ساده، روشن، صریح و ملهم از قوه قانون‌گذاری تدوین شوند (موسوی، ۱۳۹۳: ۷۰).

اگرچه نظام داخلی بر آن بوده تا رویکرد خود به مقوله مد را ارزشی و فرهنگی و فارغ از الزامات اقتصادی معرفی کند، اما، این ضابطه مبهم در مواردی قابلیت انطباق با ماهیت پوشاک را ندارد و مشخص نیست چه دسته از پوشاک و اکسسوری‌ها را از نظر موقعیت مکانی، گروه سنی و... دربرمی‌گیرد؛ درحالی‌که بر مقلن است که اعمال مجرمانه و مجازات‌ها را به صراحت در قانون احصا کند (دادبان و آقای، ۱۳۸۸: ۱۳۸).

۳.۱. ناروشنی مصداق‌های جرم‌انگاری

یکی از بایسته‌های جرم‌انگاری تعریف جامع و مانع مصادیق جرم است. در وهله نخست، این مسئله باید روشن شود که شخص مجرم چه عملی انجام داده است تا بتوان آن را منطبق با قانون جرم شناخت (نوربها، ۱۳۷۹: ۱۷۱). بنابراین، قانون‌گذار باید تمامی رفتارهای ناقض حق آفریده‌های فکری مد را به‌روشنی احصا کند. برابر مواد ۲ و ۳-۳۳۵ L قانون مالکیت فکری فرانسه. علاوه بر بازتولید، نمایش یا پخش کارهای فکری مانند طرح‌های مد - فروش و صادرات و واردات کالاهای ناشی از نقض حق جرم و قابل مجازات است. در قانون آمریکا، ضمن جرم‌انگاری بازتولید این آثار فکری - هنری، برای تشخیص آن دو ضابطه معین شده است: نخست، همانندی اساساً یکسان؛ و دوم، عدم برآیند آفرینش مستقل.

مصادیق قانون ۱۳۴۸ تمامی رفتارهای نقض حق آفریده‌های فکری مد را دربرنمی‌گیرند و بعضاً از حمایت این آثار باز می‌مانند. مثلاً، در ماده ۲۳ این قانون، نشر یا پخش یا عرضه اثر به نام خود یا پدیدآورنده بدون اجازه او یا عالماً و عامداً به نام شخص دیگری غیر از پدیدآورنده جرم‌انگاری شده است. بنابراین، ماده مذکور هیچ حمایتی از دارندگان آثار فکری - هنری که بازتولید آثارشان بی نام انجام می‌شود به عمل نمی‌آورد.

مهم‌ترین نکته، برخلاف قانون مالکیت فکری فرانسه، در قانون ۱۳۴۸، بازتولید اثر به صراحت جرم‌انگاری نشده است. بنابراین، اگر شخصی آفریده‌های فکری مد را بازتولید کند، مرتکب هیچ جرمی نشده و تنها پخش یا عرضه‌کننده آن مسئولیت جزایی دارد. حال آنکه، این رفتار اصلی‌ترین و زیان‌بارترین رفتار ناقض حقوق آفریده‌های فکری مد است و پخش، عرضه و... بر اثر آن ارتکاب می‌یابد. علاوه بر بازتولید، عرضه برای فروش، نمایش، فروش، صادرات، واردات و... محصولات این آثار هنری نیز جرم‌انگاری نشده‌اند.

در مواد 2-713 و 9-716 قانون مالکیت فکری فرانسه، به روشنی مصادیق نقض حقوق علائم تجاری مانند بازتولید، استفاده یا چسباندن علامت تجاری ثبت‌شده حتی با اضافه‌کردن عباراتی، فروش، تهیه و... بیان شده که به درستی تمامی موارد نقض حق آفریده‌های فکری مد را پوشش می‌دهند. در قانون مالکیت صنعتی آمریکا، علاوه بر بازتولید و استفاده بدون مجوز از علامت تجاری، خرید و فروش و قاچاق بین‌المللی کالاهای مربوطه جرم است (Mckenna, 2018: 994). اما، قانون‌گذار ایران، در ادامه پاره‌ای مصادیق، در بند ب ماده ۴۰ قانون ۱۳۸۶، هر عملی را که عادتاً به تجاوز به حقوق ناشی از ثبت علامت منتهی شود. یعنی استفاده از علامتی که شبیه علامت ثبت‌شده است و سبب گمراهی می‌شود. با کلی‌گویی از رفتارهای نقض حقوق دارنده علامت تجاری دانسته است. به نظر می‌رسد سنجه «عادتاً منجر به نقض حقوق» شدن درباره این آثار فکری - هنری، که از موضوعات تخصصی هستند، و تعیین نقض حق صورت‌گرفته به دانش و مهارت کافی نیاز دارد و موجب تفسیرهای گوناگون می‌شود.

ماده ۶۰ این قانون، به جای ذکر مصادیق مجرمانه، نقض حقوق قانونی را انجام هر گونه فعالیت اشخاص غیر از مالک حقوق تحت حمایت این قانون و بدون موافقت او در ایران دانسته است. این بیان کلی، در حالی که احصای دقیق مصادیق نقض حق یکی از الزامات قانون‌گذاری است، تعیین مصادیق مجرمانه نقض حقوق آفریده‌های فکری مد را در برخورداری از حمایت کیفری موجود با چالش جدی روبه‌رو می‌کند.

چالش‌های مرتبط با تعیین ضمانت اجرا

ضمانت اجرای کیفری، به عنوان فایده جرم‌انگاری، مجازات‌های قانونی از پیش تعیین‌شده‌اند. ضمانت اجرای ناقض حقوق آثار فکری - هنری یادشده باید متناسب با ارزش اقتصادی این آثار باشد. زیرا، بزهکاران حسابگر در فرایند محاسبه هزینه‌ها و منافع است که تصمیم به ارتکاب یا عدم ارتکاب جرم می‌گیرند (مهرا، ۱۳۸۸: ۷). با توجه به اینکه تناسب و قطعیت مجازات از اصول اولیه آن به شمار می‌آید، قانون

مالکیت فکری فرانسه بالاترین حمایت را به آفریده‌های فکری اعطا کرده و در نتیجه، ضمانت اجراهای متناسبی را در قالب جزای نقدی و حبس تعیین کرده است. قانون‌گذار در مواد 2-335 و 4-335 ارتکاب رفتار ناقض حقوق آثار فکری منتشرشده در فرانسه یا خارج از آن را جرم دانسته و ضمانت اجرایی را معادل ۳۰۰ هزار یورو و تا سه سال حبس تعیین کرده است. نقض حقوق آثار فکری - هنری یادشده در لایحه قانونی امریکا بر سرجمع جزای نقدی ۵۰ هزار دلاری و یک دلار برای هر بازتولید استوار است و در نقض حق‌های عمدی تا ۱۵۰ هزار دلار جریمه دارد تا با غرامت و جزای نقدی ناقضان حقوق هنری را از ارتکاب جرم برای کسب منافع باز دارد (Daniels, 2012: 145).

برخلاف دو نظام حقوقی پیشین، رعایت تناسب و بعضاً قطعیت مجازات نقض حقوق آثار فکری - هنری در حقوق داخلی با چالش روبه‌روست. ضمانت اجرا در مواد ۲۳ به بعد قانون ۱۳۴۸ نسبت به رفتار ناقض حقوق آثار هنری و ادبی، از جمله آفریده‌های فکری - هنری مد، بر حبس استوار است. در ماده ۲۳ آمده: «هر کس تمام یا قسمتی از اثر دیگری را ... یا عرضه کند به حبس تأدیبی از شش ماه تا ۳ سال محکوم خواهد شد». این ضمانت اجرا درجه ۵ و قابل‌گذشت است که، با الحاق یک تبصره به ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی ذکرشده در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۹۹/۲/۲۳، به درجه ۶ تنزل می‌یابد. با اعمال ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی و قانون اخیرالذکر، قاضی می‌تواند این مجازات را به میزان یک یا دو درجه تقلیل دهد یا به جزای نقدی متناسب با همان درجه تبدیل کند؛ یعنی، ۳ تا ۱۸ ماه حبس یا ۲۰ تا ۸۰ میلیون جزای نقدی.

آشکارا، این مجازات متناسب با جرم و بازدارندگی هزینه - فایده به نظر نمی‌رسد. رفتارهای نقض حق نسبت به آثار فکری - هنری، به ویژه طرح‌های مد، با انگیزه مالی ارتکاب می‌یابند و منشأ جرائم اقتصادی دیگری نیز هستند. بنابراین، به خودی خود آسیب‌های مالی چشمگیری هم بر آفرینندگان فکری و هم بر نهادهای مختلف کشور مانند سیستم مالیاتی، چرخه تولید و ... وارد می‌آورند و سود سرشاری را نصیب مرتکبان می‌کنند. نابودی خلاقیت در هنر و تأثیر آن در اقتصاد خلاق باید چنان هزینه‌ای را بر مرتکبان این جرائم تحمیل کند که، با پیشی‌گرفتن بر سود حاصل از آن، بازدارندگی لازم را داشته باشد.

ماده 4-521 L- قانون مالکیت فکری فرانسه ضمانت اجراهای نقض حقوق طرح‌ها و مدل‌های این آثار فکری - هنری را تا ۳ سال حبس و ۳۰۰ هزار یورو، و ماده 9-716 L از همان قانون مجازات نقض حقوق علائم تجاری این آثار هنری را تا ۴ سال حبس و ۴۰۰ هزار یورو جزای نقدی تعیین کرده است.

در حقوق امریکا، جزای نقدی یکی از ضمانت اجراها و متناسب با جرم ارتكابی و خسارت

با رعایت شقوق مربوطه است. مثلاً، حکم دادگاه در دعوی نقض اختراع جبران خسارت قانونی را دربرمی‌گیرد؛ حکم به جبران خسارات مالی ممکن است به صورت منافع از دست رفته باشد یا پرداخت حق امتیاز از سوی نقض‌کننده به مالک حق اختراع (مشهدی‌زاده و حاجی‌زاده، ۱۳۹۵: ۱۰).

سود سرشار آفریده‌های فکری مد این آثار هنری را آماج جرم با کشش و جاذبه چشمگیر قرار داده و برآورد دقیق خسارت ناشی از نقض حقوق این آثار هنری و درآمدهای کلان ناشی از آن دشوار است. با این حال، قانون‌گذار ایران، بی‌شبهت به قوانین مترقی دنیا، علاوه بر قانون ۱۳۴۸، در قانون ۱۳۸۶، یکی از دو ضمانت اجرای حبس و جزای نقدی ناچیز را، به انتخاب قاضی، تعیین کرده است. ماده ۶۰ این قانون به طور کلی و مجمل «جبران خسارت و یا تصمیم دیگری جهت احقاق حق» را پیش‌بینی کرده است. در ماده ۶۱، علاوه بر جبران خسارت، جزای نقدی ۱۰ تا ۵۰ میلیون تومان و/یا ۹۱ روز تا ۶ ماه حبس تعزیری (درجه هفت) تعیین شده که جمع دو مجازات یا حکم به هر یک به تنهایی به اختیار قاضی واگذار شده است که برخلاف قانون فرانسه، هیچ تناسبی با میزان ضرر وارد شده به نوآوران و منافع حاصل از آن ندارد. حبس مذکور، با اعمال بند ب ماده ۳۷ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، قابل تبدیل به جزای نقدی متناسب با همان درجه، یعنی جزای نقدی بیش از ۱۰ تا ۲۰ میلیون ریال، و بسیار ناچیز است.

در حالی که رفتارهای نقض حق، علاوه بر ضرر به دارندگان آثار تحت حمایت مالکیت صنعتی، به نشان‌ها و لوگوها و طرح‌های ثبت‌شده تحت حمایت قانون، اعتبار صاحبان آن‌ها، اعتماد مشتری و... آسیب‌های مادی و معنوی گاه جبران‌ناپذیری وارد می‌کند و اعتبار عناصر تحت حمایت منافع سرشاری را نصیب مجرمان می‌کند.

راهکارهای حمایت کیفری

برون‌رفت از چالش‌های حمایت کیفری از آفریده‌های فکری مد، به عنوان ارزش، نیازمند راهکارهایی مؤثر و منتج از بررسی شکاف‌های موجود در زمینه‌هایی از جمله جرم‌انگاری و ضمانت اجراهاست.

۱. جرم‌انگاری

در حمایت کیفری از آفریده‌های فکری مد، باید تمامی صور رفتار نقض حق ضرری، مادی و معنوی و اغلب جبران‌ناپذیر با در نظر گرفتن گستره ضرر و قربانیان آن با رعایت معیارها جرم‌انگاری شوند. چون، دخالت حقوق کیفری تنها هنگامی پذیرفتنی و مشروع است که

مقصود از مداخله جلوگیری از آسیب و ضرر به دیگران باشد (نجفی توانا و مصطفی زاده، ۱۳۹۲: ۱۵۲). رفتار اصلی و پایه ضرر در مورد آثار فکری، هنری یا طرح‌های مد عبارت است از: بازتولید و پخش.

به علاوه، قانون‌گذار باید، به طور شفاف، نخست آفریده‌های فکری مد را در قانون مالکیت فکری تبیین کند که بازنگری در واژه «طرح‌ها و الگوهای تولیدشده» در ماده ۴ قانون سامان‌دهی را در پی دارد. همچنین، از عبارت ایرانی - اسلامی، به عنوان ضابطه کلیدی، حمایت و ابهام‌زدایی شود و مشخص شود ناظر بر چه فاکتورهایی در پوشاک است.

چون حمایت‌های داده‌شده در رژیم‌های مختلف حقوق مالکیت صنعتی از پیچیدگی‌های فنی برخوردارند، به منظور حمایت از آفریده‌های فکری مد، که با صرف هزینه و وقت تحت حمایت رژیم‌های مذکور به ویژه علائم تجاری قرار می‌گیرند، تعیین شفاف مصادیق مجرمانه بسیار مهم است. بنابراین، به جای «هر عملی که عادتاً منتهی به تجاوز به حقوق» و «گمراهی» شود در بند ب ماده ۴۰ و نیز «انجام هر گونه فعالیت...» در ماده ۶۰ قانون ۱۳۸۶، تعیین حتی‌الامکان دقیق رفتارهای ناقض حق بایسته است.

بدیهی است بیشتر محصولات آفریده‌های فکری مد بدون نام و برجسب بازتولید، پخش و... می‌شوند؛ بنابراین، ماده ۲۳ قانون ۱۳۴۸ مذکور به گونه‌ای اصلاح شود تا اگر آثار فکری - هنری مورد حمایت مانند آفریده‌های فکری مد بی‌نام موضوع رفتارهای مجرمانه این ماده قرار گرفتند، از حمایت قانونی برخوردار شوند.

۲. وضع ضمانت اجرا

جرایم مالکیت فکری علیه آثار فکری، هنری یادشده بیشتر با انگیزه سود مالی هنگفت ارتکاب می‌یابند. بنابراین، بازدارندگی، به عنوان مهم‌ترین هدف مجازات، با برهم زدن موازنه هزینه - فایده رخ می‌دهد. پس، جزای نقدی مناسب‌ترین مجازات است که، البته، باید متناسب با جرم ارتكابی و نوع آن از باب عمدی و غیرعمدی باشد و حتی‌الامکان قابلیت متناسب‌سازی با جرم را داشته باشد.

از این رو، ضمانت اجرای مبتنی بر حبس قانون ۱۳۴۸، در راستای هماهنگی با جرائم مندرج در این قانون که تماماً دایر بر انگیزه‌های اقتصادی است، باید جزای نقدی متناسب را نیز در خود جای دهد. روزآمد و متناسب‌سازی ضمانت اجرای حبس و جزای نقدی قانون ۱۳۸۶ و پیش‌بینی جزای نقدی به عنوان ضمانت اجرای اجباری نقض حقوق دارندگان آثار فکری - هنری نیز بایسته است. البته، با توجه به قانون کاهش حبس‌های تعزیری، متناسب‌سازی حبس‌های مقرر در قوانین مرتبط، از جمله قانون‌های ۱۳۴۸ و ۱۳۸۶، با رفتارهای نقض حق آفریده‌های فکری مد لازم می‌آورد.

ماهیت شکننده آفریده‌های فکری مد به‌گونه‌ای است که، با اولین نقض حق، ضرر حادث می‌شود. ازاین‌رو، بند a ماده ۵۰ موافقت‌نامه^۱ تریپس^۱ مقرر می‌دارد مراجع قضایی، در جلوگیری از وقوع هر گونه نقض حق مالکیت فکری، دستور تمهیدات سریع و مؤثر را خواهند داد. یکی از ضمانت‌اجراهای مؤثر حمایتی که می‌تواند از بروز و یا گسترش ضرر وارده به دارنده حق جلوگیری کند و توأمان نقش تنبیهی و جبرانی داشته باشد ضبط محصولات ناقض حق به‌عنوان مجازات اصلی است که می‌توان آن‌ها را با توافق دارنده حق به‌عنوان جبران خسارت تحویل وی داد یا، برابر بند ۴۶ از موافقت‌نامه یادشده، برای جلوگیری از هر گونه ضرر به دارنده حق حکم به معدوم‌کردن آن داد.

بحث و نتیجه‌گیری

ارزش اقتصادی هنگفت آفریده‌های فکری مد به‌عنوان هسته مرکزی هنر-صنعت ثروت‌آفرین مد و یکی از عوامل رشد و توسعه اقتصادی کشورها - برای مرتکبان جرائم مالکیت فکری جاذبه زیادی دارد که، تبعاً، ضررهای تقریباً جبران‌ناپذیری را متوجه دارندگان این آثار، سرمایه‌گذاران، مشتریان و جامعه می‌کند. ازاین‌رو، بیشتر کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه را از دیرباز بر آن داشته تا قوانین خود را برای حمایت هرچه بیشتر و روزآمد از این آثار هنری ارزشمند و ثروت‌آفرین بهبود بخشند.

بررسی قوانین داخلی و تطبیق آن با نظام‌های پیش‌رو نشان داد که در بحث جرم‌انگاری و تعیین ضمانت‌اجرا، به‌عنوان جلوه‌های حمایت‌کیفری از آفریده‌های فکری مد، با چالش‌هایی روبه‌رو هستیم. رعایت اصل ضرر، یکی از مبانی پذیرفته‌شده در جرم‌انگاری، بر پایه جرم‌انگاری رفتارهایی محقق می‌شود که عامل اساسی در ایراد آن هستند و دیگر رفتارها تابعی از آن‌ها به‌شمار می‌آیند. این رفتارها عبارت‌اند از: «بازتولید» که در قانون داخلی به‌کلی مغفول مانده؛ و «پخش» که صور آن پیش‌بینی نشده است. البته، این چالش، اصالتاً، منتج از عدم تبیین صریح جایگاه این آثار فکری-هنری در قانون است.

بازتاب این امر را می‌توان در جرم‌انگاری حداقلی رفتارهای ناقض حق و نیز عدم شفافیت قوانین مربوطه مشاهده کرد. این عدم شفافیت تا جایی است که عبارات کلی موجب تفسیرهای سلیقه‌ای می‌شوند. اگرچه قانون سامان‌دهی در پی ارائه ضابطه ارزشی و فرهنگی است، اما، ابهام موجود، صرف‌نظر از تبعات اقتصادی، بعضاً، مانعی برای حمایت‌های موجود از این آثار است. به‌علاوه، مصادیق رفتارهای ناقض حق به‌تمامی احصا نشده‌اند و نمی‌توانند چتر حمایتی مناسبی را بر سر آثار فکری-هنری بگسترانند.

1. TRIPS

با توجه به ماهیت مجازات‌های پیش‌بینی‌شده، معادلهٔ هزینه - فایده مرتکبان این جرائم را به سمت ارتکاب رفتارهای نقض حق سوق می‌دهد. به‌علاوه، جزای نقدی به‌عنوان مناسب‌ترین ضمانت اجرا از نظر قانون‌گذار دور مانده و در مواردی نیز که به‌عنوان مجازات تعیین شده بسیار ناچیز بوده و گزینش میان آن و جزای حبس به نظر قاضی واگذار شده است. افزون بر این، مجازات‌های موجود به قدری ناچیزند که نمی‌توان ویژگی‌های ضمانت اجرا و برآورده‌کردن اهداف مجازات‌ها را انتظار داشت. به دیگر سخن، عدم تناسب و نابسندگی ضمانت اجراهای موجود با جرائم مذکور و گسترهٔ آسیب‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... آن‌ها از چالش‌های عمدهٔ حمایت کیفری موجود به شمار می‌آیند.

بنابراین پیشنهاد می‌شود:

- قانون‌گذار بازتولید این آثار فکری - هنری را به‌صراحت جرم‌انگاری کند؛
- تمامی صور پخش اعم از عرضه، عرضه برای فروش، فروش، بازاریابی، تهیه و تحویل جرم‌انگاری شود؛
- واردات و صادرات محصولات بازتولیدی و جعلی آفریده‌های فکری - هنری مد جرم‌انگاری شود؛
- قانون‌گذار ضابطهٔ مادهٔ ۴ قانون سامان‌دهی را به‌روشنی تبیین و ابهام‌زدایی کند؛
- در حمایت از حقوق مادی و معنوی دارندگان آثار فکری - هنری و جامعه، ضمانت اجراهای مالی و متناسب با خسارات ناشی از رفتارهای نقض حق هنرمندان پیش‌بینی شود؛
- برای حمایت از آفرینندگان هنری و نوآوری به‌عنوان شاخص رشد اقتصادی، ضمانت اجراهای حبس متناسب با ماهیت و پیامدهای این جرائم تعیین شود.

جدول ۱. جدول تطبیقی چالش‌ها و راهکارها

نظام‌های حقوقی	چالش‌ها	راهکارها
ایران	عدم جرم‌انگاری بازتولید آفریده‌های فکری - هنری مد به‌عنوان رفتار اصلی ضرری	جرم‌انگاری صریح بازتولید آفریده‌های فکری - هنری مد
فرانسه	---	بازتولید آثار فکری - هنری مد در قانون مالکیت فکری فرانسه به‌صراحت جرم‌انگاری شده است.
امریکا	---	بازتولید آثار فکری - هنری مد در پیش‌نویس لایحهٔ قانونی IDPPPA به‌صراحت جرم‌انگاری شده است.

چالش‌ها و راهکارهای حمایت‌کیفری از آفریده‌های فکری و هنری مُد

ایران	عدم جرم‌انگاری تمامی مصادیق نقض حق آثار فکری. هنری	جرم‌انگاری تمامی مصادیق اعم از پخش، فروش، بازاریابی
فرانسه	---	تمامی مصادیق نقض حق آفریده‌های فکری. هنری مد مانند پخش، فروش، بازاریابی و... جرم‌انگاری شده‌اند.
امریکا	---	تمامی مصادیق نقض حق آفریده‌های فکری. هنری مد مانند پخش، فروش، بازاریابی و... جرم‌انگاری شده‌اند.
ایران	ابهام در جرم‌انگاری	ابهام‌زدایی و رعایت شفافیت در اصطلاحات قانونی، از جمله ابهام‌زدایی از ضابطه ماده ۴ قانون سامان‌دهی مد و لباس ۱۳۸۵
فرانسه	---	شفافیت در جرم‌انگاری رفتارهای ناقض حق آثار فکری. هنری مد رعایت شده است.
امریکا	---	در پیش‌نویس لایحه IDPPPA، شفافیت در جرم‌انگاری رفتارهای ناقض حق آثار فکری. هنری مد رعایت شده است.
ایران	عدم قطعیت و تناسب در ضمانت اجراها با توجه به ارزش اقتصادی، ماهیت و پیامدهای نقض حق آفریده‌های فکری. هنری مد	با توجه به بُعد اقتصاد هنر آفریده‌های فکری. هنری مد، ضمانت اجرای مالی متناسب با این آثار در نظر گرفته شود.
فرانسه	---	ضمانت اجرای مالی معادل ۳۰۰ هزار یورو برای نقض حقوق آفریده‌های فکری. هنری مد در نظر گرفته شده است.
امریکا	---	ضمانت اجرای مالی معادل تا ۱۵۰ هزار دلار برای نقض حقوق آفریده‌های فکری. هنری مد در نظر گرفته شده است.
ایران	عدم قطعیت و تناسب ضمانت اجرای حبس با ضررهای ناشی از رفتارهای نقض حق آفریده‌های فکری. هنری مد	تعیین ضمانت اجرای حبس با توجه به ضررهای وارد شده و بازدارندگی مجازات و عدم انتفاع آن در صورت اعمال کیفیات مخففه
فرانسه	---	تعیین ضمانت اجرای تا سه سال حبس برای رفتارهای نقض حق آفریده‌های فکری. هنری مد
امریکا	---	در پیش‌نویس لایحه مذکور حبس پیش‌بینی نشده و ضمانت اجرای مالی در نظر گرفته شده است.

منابع و مأخذ

- آگاه، وحید (۱۳۹۶). «موضوع‌شناسی حقوق هنر: درآمدی بر آثار هنری». *فصلنامه علوم خبری*، شماره ۲۴: ۲۲-۱.
- افتخاری، مرضیه (۱۳۹۸). «نگاهی به کتاب اقتصاد هنر معاصر؛ بازارها، راهبردها و نظام ستاره‌سازی». *فصلنامه نقد کتاب ادبیات و هنر*، شماره ۷ و ۸: ۲۲۱-۲۳۴.
- افراسیابی، صابر و غفور خوئینی و ابوالحسن مجتهد سلیمانی (۱۳۹۸). «مبانی قانونی و اخلاقی جرم‌انگاری در حقوق کیفری ایران». *فصلنامه اخلاق در علوم فناوری*، شماره ۴: ۱-۶.
- جعفری، سیده مرضیه (۱۳۹۴). *تحلیل اقتصادی حمایت‌های حقوق مالکیت فکری از صنعت مد امریکا*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی.
- حبیبیا، سعید و لیلیا فخاری (۱۳۹۵). «بررسی تطبیقی ضرورت‌های ناشی از برقراری نظام خاص حمایتی از طرح‌های مد». *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، شماره ۷۶: ۵۶-۳۷.
- حبیبیا، سعید و نسیم حنیفی (۱۳۹۱). «بررسی تطبیقی تعریف و معیارهای ثبت طرح صنعتی در قانون مصوب ۱۳۸۶». *فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، شماره ۱: ۴۶-۲۵.
- حسینی، جعفر و نسرین مهرا (۱۳۹۴). «نقدی بر مفهوم جرم اقتصادی در قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲)». *دوفصلنامه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی*، شماره ۲ و ۳: ۶۹-۴۵.
- دادبان، حسن و سارا آقایی (۱۳۸۸). «بازدارندگی و نقش آن در پیشگیری از جرم». *فصلنامه حقوق*، *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی*، شماره ۳: ۱۴۸-۱۲۵.
- دلماش - مارتی، می ری (۱۳۹۳). *نظام‌های بزرگ سیاست جنایی*. ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی. تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- رفیعی آتانی، عطاءاله و زهره کاکائی و ندا فیاضی (۱۳۹۳). «نقض مدیریت مالکیت معنوی در توسعه اقتصادی؛ چالش‌ها و راهکارها». *دوماهنامه مجله اقتصادی*، شماره‌های ۳ و ۴: ۶۴-۵۱.
- روح الامینی، سید امین (۱۳۹۳). *جایگاه مد در نظام مالکیت فکری (از دید نظام حقوقی بین‌المللی، حقوق ایران و فرانسه)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی.
- شاکری، زهرا و یاسمن جعفریور (۱۳۹۹). «چالش‌های حقوق مالکیت فکری برای حمایت از آثار هنری در موزه‌های معاصر». *فصلنامه مطالعات فرهنگ، ارتباطات*، شماره ۵۱: ۲۸۳-۲۶۱.
- شبیری زنجانی، سید حسین و حسن مهدویان (۱۳۹۵). «محدودیت‌های نظام سنتی حقوق مالکیت فکری در حمایت از طرح‌های مد و لباس». *فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی*، شماره ۱: ۶۳-۸۱.
- غلامی، حسین (۱۳۹۱). «اصل حداقل بودن حقوق جزا». *فصلنامه حقوق کیفری*، شماره ۲: ۶۵-۴۱.
- فخاری، لیلیا (۱۳۹۴). *حمایت حقوقی از طرح‌های مد لباس*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران.

قبولی درافشان، سید محمد مهدی و سعید محسنی (۱۳۸۹). «بررسی حقوقی طرح صنعتی قابل حمایت (مطالعه تطبیقی پیشینه و مفهوم)». دوفصلنامه مجله دانش و توسعه، شماره ۳۲: ۱۱۷-۱۴۷.

کاظمی، مرتضی (۱۳۸۶). «درآمدی بر اقتصاد هنر ایران (از منظر برخی مبانی نظری و رهیافت‌های تجربی)». ماهنامه نشریه آینه خیال، شماره ۳: ۱۱۵-۱۱۲.

کوشا، گلاره و نیر طهوری (۱۳۹۸). «صنعت مد و اقتصاد جهانی». اولین کنفرانس بین‌المللی و دومین کنفرانس بین‌المللی به‌سوی شهرسازی، معماری، عمران و هنر دانش بنیان، بازیابی شده در: <https://civilca.com/doc/968251>

محبوب، محمود و بابک علیلو (۱۳۸۷). حمایت‌کیفری از مالکیت فکری در حقوق ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، دانشگاه قم.

محمدنژاد، حیدر و رضا تاجیک (۱۳۹۷). «علل جرم‌انگاری حداکثری و بایدهای تحول ساختاری آن در ایران». فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، شماره ۲۸: ۱۶۱-۱۴۱.

محمدی، سمانه (۱۳۹۴). «عوامل تأثیرگذار بر روند تحولات اقتصاد هنر». فصلنامه هنر، شماره ۹: ۱۴۸-۱۴۶.

مریدیان پیردوستی، علی و بهنام فرج‌الهی و نرگس برومندی (۱۳۹۵). «خلاقیت اقتصادی در کارآفرینی خلاق (برخی کشورهای کارآفرین خلاق)»، همایش ملی اقتصاد خلاق، بازیابی شده در: <https://www.sid.ir/fa/seminar>

مشهدی‌زاده، علیرضا و سارا حاجی‌زاده (۱۳۹۵). «واکنش نظام مالکیت فکری امریکا در برابر احتکار اختراعات: مطالعه موردی پرونده ای‌بی». فصلنامه مطالعات فرهنگ ارتباطات، شماره ۳۸: ۲۷-۷.

موسوی، سید علی (۱۳۹۳). «اصل قانونی بودن حقوق جزا». فصلنامه میزان، شماره ۶: ۸۱-۶۳. مهرا، نسرین (۱۳۸۸). «تحولات کیفر در پرتو مکاتب کیفری و جرم‌شناختی». فصلنامه مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، شماره ۳: ۲۰-۱.

نجفی‌توانا، علی و فهیم مصطفی‌زاده (۱۳۹۲). «جرم‌انگاری در نظام کیفری جمهوری اسلامی ایران». دوفصلنامه مطالعات فقه و حقوق اسلامی، شماره ۸: ۱۷۰-۱۴۹. نوربها، رضا (۱۳۷۹). زمینه حقوق جزای عمومی. تهران: دادآفرین.

یاقوتی، سپیده و اشرف‌السادات موسوی‌لو و فریناز فرهود (۱۳۹۸). «استراتژی توسعه اقتصاد فرهنگی صنعت مد در ایران». فصلنامه نشریه علمی پژوهشکده هنر، معماری و شهرسازی نظر، شماره ۸۰: ۶۳-۷۴.

Adler. D. M. (2013). Fashion Law-protecting Brands and Designs, Available at: <https://>

- heinonline.org/Hol/License (last visited on 27/07/2019).
- Daniels, C. (2012). **Made in America: is the IDPPPA the answer to the United States fashion industry's quest for design protection?**, Available at: <http://repository.law.miami.edu/umblr> (last visited on 20/08/2019).
- Dikaiaga, A. (2018). **Fashion in Tourism: Is the importance of fashion events underestimated in its effect in the growth of tourism in New York, London, Milan, Paris and finally Athens?**, Available at: <https://repository.ihu.edu.gr> (last visited on 15/03/2020).
- Giles, S. A. (2016). **Trade Dress: An Unsuitable Fit for Product Design in the Fashion Industry**, Available at: <https://heinonline.org/Hol/License> (last visited on 02/10/2019).
- Harchuck, A. K. (2016). **Fashion design protection: the eternal plight of the "Soft Sculpture"**, Available At: <https://ideaexchange.uakron.edu/akronintellectualproperty/vol4/iss1/3>
- Hill, Ch. W. L. & Jones, G. R. (2009). **Essentials of strategic management**, second edition. Available at: www.hostgator.com.in
- Ledezma, V. (2017). **Globalization and Fashion: Too Fast, Too Furious**, Available at: <http://scholars.wlu.ca/luja> (last visited on 01/02/2020).
- Li, X. (2012). **IP Protection of Fashion Design: To Be Or Not To Be, That is the Question**, Available at: <https://www.repository.law.indiana.edu> (last visited on 20/12/2019).
- Mackey, A. (2012). **Made in America: A comparative Analysis of Copyright Law Protection for Fashion Design in Asia and United State**, 1 Am.U.Bus.L.Rev. 386, pp 386-396. Available at: <https://heinonline.org/Hol/License>, (last visited on 20/11/2018).
- Manfredi, A. (2012). **Haute Copyright: Tailoring Copyright Protection To High-Profile Fashion Design**, Available at: <https://heinonline.org/Hol/License> (06/05/2019).
- Mckenna, M. (2018). 'Criminal Trademark Enforcement and the Problem of Inevitable Creep', **Akron Law Review**, Vol.51, Available at: <http://ideaexchange.uakron.edu> (last visited on 20/11/2019).
- Merges, R. P. (2011). **Justifying Intellectual Property**, Harvard University Press.
- Monseau, S. (2012). **The Calleng of Protecting Industrial design in a Global Economy**, Available at <https://heinonline.org/Hol/License> (last visited on 01/07/2019).
- Smith, G. V. & Parr, R. L. (2005). **Intellectual property, valuation, exploitation, and infringements**, John Wiley and Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.

- Wade, M. E. (2011). **The sartorial delima of knockoff: ptotecting moral right without disturbing the fashion dynamic**, Available at: <https://heinonline.org/Hol/License> (20/02/2019).
- West, B. (2011). **A new look for the fashion industry: redesigning copyright law with the innovative design protection and piracy protection Act (IDPPPA)**, Available at: <https://digitalcommons.pepperdine.edu/jbel>, (last visited on 25/04/2020).
- Wulf, A. (2016). **A comparative approach to the protection of fashion innovations**, Available at: <https://escholarship.org/uc/item/76p307cc>, (06/01/2020).
- Zebro, J. (2017). **Protecting fashion design: not only "what? But who?"**, Available at: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/aubl/vol6/iss3/2>, (last visited 20/01/2020).

